

Aan het Sint Willibrord Apostolaat, Utrechtse gelovigen en andere geïnteresseerden.

Utrecht, 19 mei 2014

Geachte,

Graag reageer ik op de commotie die is ontstaan rondom mijn project “De uitvaart” in de St. Willibrordkerk in Utrecht. Ik betreur het dat gelovigen zich gekwetst voelen door de happening en hebben besloten de zondagsdienst niet plaats te laten vinden in het gebouw. In de verschillende Facebook-posts en ingezonden brieven staat onjuiste informatie over het project. Maar ik begrijp dat het geloof dicht bij uw hart ligt; Ik kan me indenken dat het iets kwetsbaars is dat u graag met huid en haar verdedigt, en dat U het project daarom liever niet bezoekt om de informatie te checken. Ik heb nooit de intentie gehad het gebouw te ontheiligen of gelovigen te provoceren. Graag geef ik U bij deze inzicht in het project en mijn motivaties.

Wat ik in de tiendaagse happening doe is tien (mogelijk) verloren gegane onderdelen van onze maatschappij herdenken, vereren en ten grave dragen. De vorm die ik daarvoor hanteer is die van de katholieke woord- en communiedienst. Een aantal rituelen wordt visueel geciteerd. De teksten in de dienst zijn van mijzelf en van schrijver Jibbe Willems. De woorden God, Maria, Jezus of Christus vallen niet.

Ik wil toeschouwers bevragen over de waarde die de verschillende denkbeelden hebben in hun leven en in de maatschappij. Ik hoop ze tot een antwoord te verleiden op de vraag: Hebben wij ongemerkt iets uit onze handen laten vallen de afgelopen jaren of valt het wel mee en zouden cultuurpessimisten, politici en journalisten hun boodschap wat minder apocalyptisch aan ons presenteren? De onheilsverkundiging maakt, in mijn opinie, deel uit van het publieke debat: regelmatig lees je dat begrippen of onderdelen van onze maatschappij ten dode opgeschreven zijn. Denk aan “De verzorgingsstaat”, “De multiculturele samenleving”, “De oneindige economische groei”. Ook kunstenaars gebruikten de overtreffende trap toen zij bij het halveren van de kunstsubsidie, niet vreemd van pathetiek, repten over “het einde van de beschaving”. Regelmatig betrap ik ook mezelf op het “vroeger was alles beter”-adagium. De happening organiseer ik om dit huidige wanhoops-denken tentoon te stellen en te bevragen. Als ik de provocatie al op zoek in het project, dan is dat die met de toeschouwer. Door de verschillende denkbeelden cru als “dood” te benoemen, en door de bezoeker te vragen discutabele standpunten te reciteren, dwing ik hem tot autonome stellingname. Ik stel hem de vraag naar de waarde van begrippen als trouw en naastenliefde, begrippen die veertig jaar geleden op meer bijval konden rekenen dan tegenwoordig.

Om deze theatrale onheilstijding een plechtstatig gehalte te geven is de happening vormgegeven als een kerkelijke uitvaartplechtigheid. Veel mensen hebben de afgelopen eeuw, om uiteen liggende redenen, het geloof verlaten. De katholieke kerk en het bisdom zijn regelmatig negatief in het nieuws gekomen. Daardoor is de kerk voor velen niet meer de vanzelfsprekende plek om samen te komen en gemeenschappelijk onze hoop en wanhoop uit te spreken. Ik denk dat veel Nederlanders nog wel de behoefte hebben om zich samen kwetsbaar te voelen. Ook ik heb de kerk verlaten, maar daarmee ook een gebouw en een reeks rituelen vaarwel gezegd, die in

wezen een troostende werking op me hadden. Veel atheïsten ervaren een confronterende leegte in het vormgeven van een begrafenis van een dierbare. Een uitvaartplechtigheid in een aula zonder rituelen en (uit een oude tijd overgeleverde) woorden, voelt vaak onvoldaan. Door de tien avonden te laten plaatsvinden in de context van een katholieke kerk hoop ik ook de waarde van die plek en het instituut te tonen. Ik hoop dat bezoekers de betekenis ervaren van dit soort rituelen wanneer ze in gezamenlijkheid afscheid nemen van het desbetreffende denkbeeld. U zult het mij niet in dank afnemen, maar ik durf te verdedigen dat ik met het project een lans breek voor de positieve aspecten van de katholieke uitvaartmis en haar rituelen. Zoals filosoof Alain de Botton afgelopen zaterdag nog in het NRC verwoorde: “Cultuur kan veel van de behoeften vervullen waarin eens door de godsdienst werd voorzien: De behoefte aan uitleg, zingeving, saamhorigheid, troost en catharsis.”

Mag zo'n project plaatsvinden in een gewijd kerkgebouw? Terugkijkend, na alle commotie, hadden we wellicht beter op zoek kunnen gaan naar een “ontwijde” kerk. Door de positieve houding van de verhurende stichting hebben we dat destijds niet gedaan. De restauratie van de Willibrordkerk is een aantal jaren geleden met veel gemeenschapsgeld betaald. De vraag is wie dat gebouw toekomt op momenten dat er geen kerkmissen plaatsvinden. In een tijd waarin het kerkbezoek terugloopt, staat U voor de uitdaging om antwoord te geven op die vraag. Kan het gebouw relevantie hebben ook voor die mensen die Uw geloof niet delen? Stelt U het dan ter beschikking als concertzaal of is het ook mogelijk het als een plek te gebruiken waar ons bestaan in gemeenschappelijkheid wordt bevraagd. Ik begreep van de verhurende stichting dat het één van de redenen is om juist ook meer hedendaagse kunstuitingen een plek te geven in de kerk, zodat veel mensen, die indirect hebben meebetaald aan de restauratie, gebruik kunnen maken van het prachtige gebouw, en het haar betekenis behoudt voor een nieuwe generatie. Ik was blij vanavond een gelovige vrouw te ontmoeten in de kerk die de waarde van de avond voor haarzelf benoemde, ze bezocht de voorstelling inmiddels voor de derde maal. Ik ben benieuwd naar Uw eigen stelling hieromtrent.

Voor uw informatie: In de week voorafgaand aan de opvoering hebben we wijzigingen in de avond aangebracht. In overleg met de beherende stichting hebben we besloten niets in de kapel te doen, betreden we niet het priesterkoor en zijn er geen visuele citaten van de consecratie, het meest heilige gedeelte van de katholieke mis. De avond heeft een besloten karakter, alleen mensen met een ticket voor het project betreden het gebouw. Voor allen van hen zal het duidelijk zijn dat ze geen daadwerkelijke katholieke dienst bezoeken. Daarmee waren wij in de overtuiging de kerk niet te ontheiligen, net zomin als een nagespeelde katholieke mis in bijvoorbeeld film- of televisieopnamen dat doet.

Ik denk dat er veel is waarin U en ik van elkaar verschillen. Maar wat we delen is onze behoefte om mensen bij elkaar te brengen en gemeenschappelijk te benoemen en te bevragen wat van belang is. Het spijt me dat ik U met mijn pogingen beledigd heb. Wanneer U daar prijs op stelt zou ik graag met U in gesprek gaan op een publieke plek tijdens het SPRING festival, over de wenselijkheid van dit soort projecten in een kerkgebouw. Het lijkt me goed dat we met elkaar in gesprek gaan in aanwezigheid van vele mensen uit de stad. Ik verneem dat dan graag van U.

Met de meest hartelijke groeten,

Dries Verhoeven